

УДК 316.44

*О.В. Скориніна-Погребна, канд. психол. наук
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна*

СТУДЕНТСЬКА МОЛОДЬ ЯК ПОТЕНЦІЙНА ЕКОНОМІЧНА ЕЛІТА СУСПІЛЬСТВА

У статті розглядається молодь як потенційна економічна еліта суспільства. На основі поштового опитування випускників та анкетування студентів-економістів аналізується наявність у студентства компетентностей, необхідних економічній еліті, визначені соціально-психологічні риси студентів-економістів.

Ключові слова: студентська молодь, економічна еліта, соціально-психологічні особливості, компетенції.

Складні процеси соціальних трансформацій в сучасній Україні роблять актуальними цілий ряд теоретичних і методологічних проблем, пов'язаних з діагностикою подальшого розвитку якісно нових соціальних феноменів і відносин. Відмітною рисою України є прагнення до незалежності, економічного розвитку, які не є несподіваними для адекватно структурованого соціуму. Значна роль у трансформаційних процесах відведена студентській молоді, яка завжди є потенційним ініціатором інноваційних перетворень, оскільки її настанови, ідеї, ціннісні орієнтації здатні суттєво впливати на перспективи розвитку суспільства в цілому, що обумовлює актуальність вибраної проблеми дослідження.

Метою статті є виявлення соціально-психологічних особливостей студентської молоді як потенційної економічної еліти суспільства.

Для досягнення поставленої мети передбачається вирішення таких завдань:

- 1) розглянути, наскільки компетентності, що визначають економічну еліту, властиві студентам;
- 2) визначити соціально-психологічні особливості студентів-економістів як потенційної еліти суспільства.

У вітчизняній і зарубіжній науці безліч визначень студентської молоді. Так, соціологами Б.Г. Рубіним і Ю.С. Колесніковим в 70-і рр. ХХ ст. студентство було визначено як «соціальна група в системі вищої освіти, що має свої специфічні особливості і підготовлена виконувати соціальні ролі інтелігенції» [1, с. 38].

Л.Я. Рубіна визначає студентство як «особливу суспільну групу, основною характеристикою якої є перехідний стан, що виявляється як на соціально-класовому, так і на особовому рівні. Студентство об'єднує молодь приблизно одного віку і однакового рівня освіти, відмінну від інших соціальних груп формами організації життєдіяльності» [2, с. 20].

В.Т. Лісовський визначає студентство як «соціальну групу в соціальній структурі суспільства, яка за суспільним становищем належить до інтелігенції, є її резервом, призначена для занять висококваліфікованою працею в різних галузях науки, техніки, культури» тощо. [3, с. 24]. Дослідник аргументує, що учбова діяльність у ВНЗ є засобом входження молоді в самостійне життя, а також засобом її самореалізації.

У роботах О.В. Ларміна студентська молодь розглядається як «специфічна, соціально-професійна група людей молодого покоління, що об'єднана виконанням спеціальних учбових і соціально-підготовчих функцій, характеризується спільністю побуту, ціннісних орієнтацій і способу життя» [4, с. 96].

О.В. Рудакова виділила такі специфічні характеристики студентської молоді як об'єкта соціологічного дослідження:

- «студентство – найзначніша за чисельністю і роллю в системі суспільного відтворення соціальна група;
- головна функція студентства – поповнення когорти кваліфікованих фахівців та інтелігенції;
- студентська молодь є особливою перехідною соціальною групою, в рамках якої здійснюється особистісне й соціальне становлення;
- відмітна особливість студентства – прагнення до всього нового, через відсутність досвіду – схильність до максималізму, перебільшення власної думки;
- склад студентської групи формується з представників різних класів населення приблизно однакового віку з певним рівнем освіти» [5, с. 69–70].

На основі проведеного аналізу існуючих визначень студентства Т.А. Фоміна зробила висновок про те, що у вітчизняній соціологічній науці склалося декілька підходів до розгляду студентства:

- «1) студентство як соціально-демографічна група;
- 2) студентство як соціально-професійна група;
- 3) студентство як особлива суспільна група» [6, с. 62–74].

У рамках зазначених підходів дослідники підкреслюють значущість якогось одного чинника у визначенні студентства як соціальної групи.

Відносячи студентську молодь до соціально-професійної групи, дослідники підкреслюють сутність студентства як джерела і резерву інтелігенції: «Соціальна роль студента полягає в підготовці до висококваліфікованої праці, обслуговуванні соціальних потреб і інтересів у всіх сферах теоретичної і практичної діяльності, в оновленні всього суспільства в цілому» [6, с. 104].

У контексті вищевикладеного можна відзначити, що студентство є високоосвіченою і висококультурною частиною суспільства та виступає як інноваційний резерв і потенційна еліта суспільства.

«Еліта» трактується також по-різному: по-перше, як вищі, привілейовані верстви суспільства, що здійснюють функції управління, розвитку науки і культури;

по-друге, як найвидніші представники якої-небудь частини суспільства; по-третє, як вибрана, вишукана спільнота.

Перші сучасні, класичні концепції еліт пов'язані з іменами М. Вебера, Г. Моски, Р. Міхельса, В. Парето, Г. Лассуела, М. Острогорського.

Згідно з В. Парето, індивіди не рівні між собою у фізичних, інтелектуальних, етичних відношеннях. Люди, які володіють найвищими досягненнями в тій або іншій сфері діяльності, становлять еліту. У кожній сфері діяльності існує своя еліта.

З одного боку, В. Парето характеризує представників еліти як найбільш здібних (обдарованих) і кваліфікованих у певному виді діяльності, як свого роду результат природного відбору. З іншого боку, в "Трактаті із загальної соціології" зустрічаються твердження, що люди можуть носити "ярлик" еліти, не володіючи відповідними якостями [7]. Очевидно, що друге трактування суперечить першому, хоча саме «ярлик» може певною мірою компенсувати відсутність якостей справжнього інтелегента.

Розглядаючи студентську молодь як потенційну еліту, ми поділяємо думку В. Парето. Оскільки не всі представники студентства стають елітою, але на етапі навчання у ВНЗ за фактом приналежності до студентської молоді, вони носять ярлик еліти.

Характеризуючи якості, властиві еліті, слід звернути увагу на психологічну концепцію В. Парето. Згідно з цією концепцією всі людські вчинки поділяються на логічні й нелогічні; перші визначаються усвідомленими цілями, другі – неусвідомлені, ірраціональні. Усвідомлені цілі в діяльності характеризують елітних представників суспільства.

Г. Моска вважав, що еліта не тільки прагне надбання і збереження багатства, але й претендує на ключові позиції в поширенні і використуванні наукових знань, прагне панування в духовній сфері. Доступ до еліти, на думку Р. Моски, відкривають багатство, інтелект, здібності (наприклад, здатність управляти) і особливі якості (наприклад, знання ментальності народу, його національного характеру) [8].

Р. Міхельс особливу роль додавав організаторським здібностям. Він стверджував, що ефективність діяльності елітних представників вимагає функціональної спеціалізації і раціональності, а рядові члени суспільства недостатньо компетентні, пасивні і байдужі до активної діяльності. Психологічну і соціальну нерівність людей він пояснював їх неоднаковими здібностями, можливостями і бажанням брати активну участь у житті суспільства [9].

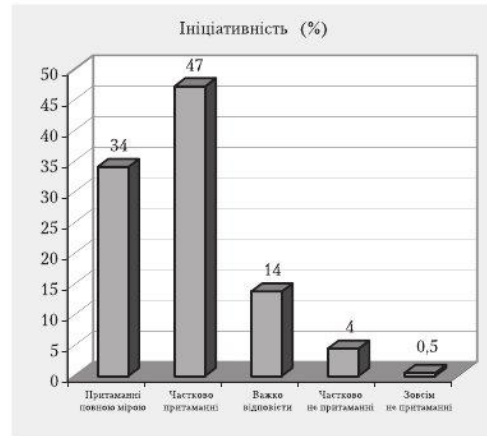
Раніше нами були виділені компетенції, якими керівники підприємств і підрозділів володіють значно більшою (різниця >10%) мірою в порівнянні з аналогічними показниками інших випускників (за даними поштового опитування випускників Харківського національного економічного університету 1958–1999 рр., проведеного у 2009 р., опитано 227 осіб. Отримана інформація була оброблена в пакеті SPSS 13.0). Ці компетенції є переліком характеристик, які відповідають за приналежність до економічної еліти: організаторські здібності, ініціативність, комунікабельність, здібність до лідерства, готовність до ситуації ризику, здатність

моделювати ситуації, здатність прогнозувати результати розвитку подій, здібність до швидкого засвоєння нової інформації, здатність до самостійної роботи над собою (див. табл. 1).

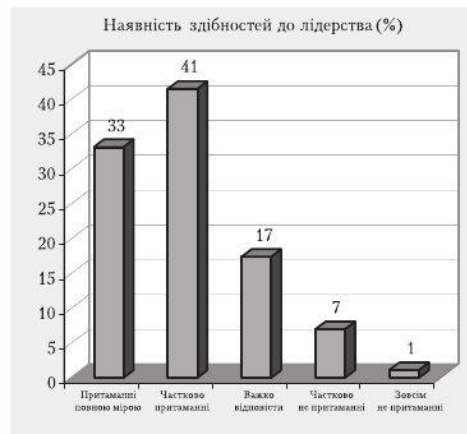
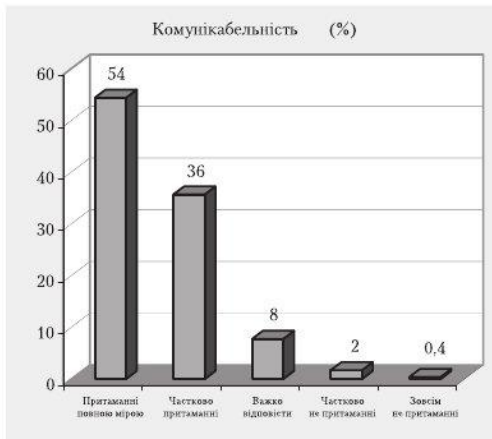
Таблиця 1
Компетенції, властиві повною мірою студентам і випускникам Харківського національного економічного університету, %

№	Компетенції	студенти	інші випускники	керівники підприємств, організацій (економічна еліта)
1	2	3	4	5
1	загальнокультурна ерудиція	39	32	38
2	здатність самостійно поглиблювати знання	32	34	40
3	організаторські здібності	41	28	46
4	творчі здібності	33	24	21
5	відповідальність	72	54	60
6	дисциплінованість	62	47	46
7	ініціативність	34	21	36
8	прагнення до самореалізації	56	21	23
9	комунікабельність	54	33	50
10	спрямованість на життєвий успіх	67	19	24
11	пунктуальність	52	35	32
12	математичні здібності	23	20	22
13	вербальний інтелект	43	12	15
14	здібність до лідерства	33	9	20
15	здібність до ситуації ризику	31	8	20
16	уважність	41	23	28
17	загальний рівень інтелекту	49	23	26
18	послідовність до дій	33	18	20
19	старанність	21	18	9
20	абстрактність мислення	27	16	17
21	здатність моделювати ситуації при прийнятті рішення	21	8	17
22	здатність прогнозувати результати розвитку подій	35	11	25
23	об'єктивність	50	31	30
24	здатність до швидкого засвоєння нової інформації	43	19	28
25	здатність до самостійної роботи над собою	52	19	29

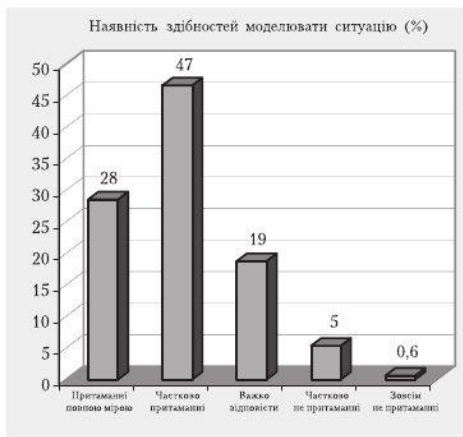
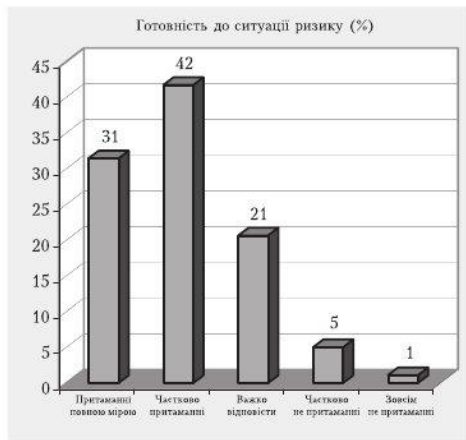
Ми пропонуємо простежити рівень розвитку компетенцій, які відповідають за приналежність до економічної еліти на етапі формування еліти – початку професійної діяльності в процесі отримання вищої освіти (використані дані суцільного анкетування випускників (студентів останнього року навчання) Харківського національного економічного університету в м. Харкові 2008 р., опитано 1104 особи) (див. рис. 1–5).

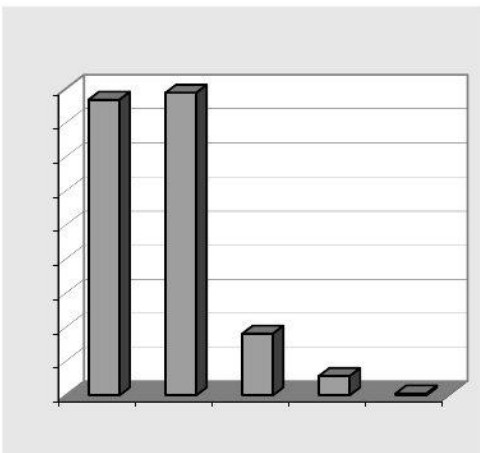
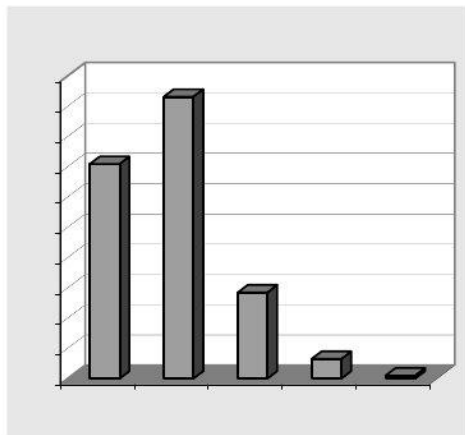
Рис. 1. Організаторські здібності і ініціативність, за оцінками студентів-економістів, %

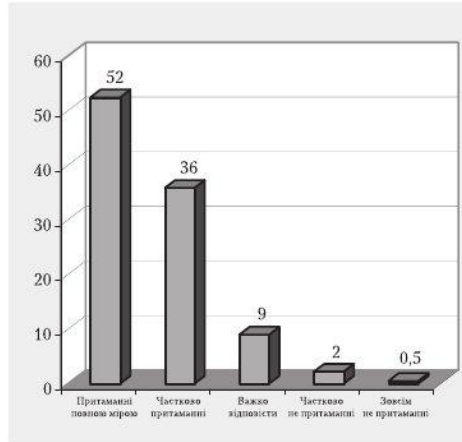
Рис. 2. Комунікабельність і здатність до лідерства, за оцінками студентів-економістів, %

Рис. 3. Готовність до ситуації ризику і здатність моделювати ситуацію, за оцінками студентів-економістів, %

Рис. 4. Здатність прогнозувати розвиток подій і здатність до швидкого засвоєння інформації, за оцінками студентів-економістів, %

Рис. 5. Здатність до самостійної роботи над своєю особистістю, за оцінками студентів-економістів, %

Отримані дані говорять про те, що компетенції, які відрізняють економічну еліту, повною мірою або частково властиві студентам Харківського національного економічного університету. Отримані результати свідчать про те, що досліджуваних можна віднести до потенційної еліти суспільства. Про реальну елітарність студентів, з якими проводилося дослідження, можемо говорити за результатами проведення другого етапу соціологічного дослідження, який здійснюється після закінчення ВНЗ шляхом встановлення зворотного зв'язку з випускниками.

Після аналізу представлених у таблиці та на діаграмах даних, очевидно, що для студентів характерна завищена самооцінка. У статті простежено подальший розвиток компетенцій студентської молоді як потенційної економічної еліти на основі порівняння сукупності компетенцій у студентів-економістів і випускників економічного вузу минулих років, що дозволило визначити період студентства як процес формування потенційної економічної еліти. Тільки дві компетенції – організаторські здібності та ініціативність – оцінені випускниками, яких ми відносимо до економічної еліти, як такі, що властиві їм більшою мірою не тільки порівняно з іншими, вже працюючими випускниками, але й у порівнянні зі студентами. Імовірно це може бути пов'язано або з вирішальною роллю даних компетенцій у формуванні еліти, або з тим, що з віком і активною професійною діяльністю дані компетенції розвиваються, тоді як інші компетентності відносно стабільні з часом.

Крім того, за наслідками проведеного анкетування студентів останнього року навчання, були отримані дані, які говорять про те, що найбільшою мірою студентам-економістам притаманні: відповідальність – 71,6%, спрямованість на життєвий успіх – 67,4%, дисциплінованість – 62%, прагнення до самореалізації – 56,1%, комунікабельність – 54,4%. Це дає нам уявлення про соціально-психологічні особливості студентів-економістів як потенційної еліти суспільства.

Надалі доцільно було б розглянути, крім соціально-психологічних особливостей особи, також чинники, які сприяють становленню економічної еліти, та скласти якісні характеристики, соціально-демографічний портрет представників економічної еліти.

1. *Рубин Б.Г.* Студент глазами социолога / Б.Г. Рубин, Ю.С. Колесников. – Ростов-на-Дону, 1968. – 121 с.
2. *Рубина Л.Я.* Советское студенчество : социол. очерк / Л.Я. Рубина. – М., 1981. – 163 с.
3. *Лисовский В.Т.* Личность студента / В.Т. Лисовский, А.В. Дмитриев. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1974. – 183 с.
4. *Лармин О.В.* Искусство и молодежь: эстетические очерки / О.В. Лармин. – М. : Мол. гвардия, 1980. – 191 с.
5. *Рудакова О.В.* Жизненные стратегии современного российского студенчества : дис. ... канд. социол. наук / О.В. Рудакова. – М., 2004. – 178 с.
6. *Фомина Т.А.* Социокультурная самоидентификация современного российского студенчества: региональный аспект : дис. ... канд. социол. наук / Т.А. Фомина. – М., 2000. – 242 с.
7. *Pareto V.* The Mind and Society : A Treatise on General Sociology / V. Pareto. – New York, 1963.
8. *Моска Г.* Правящий класс / Г. Моска // Социол. исслед. – 1994. – № 12. – С. 97–118.
9. *Михельс Р.* Демократическая аристократия и аристократическая демократия / Р. Михельс // Социол. исслед. – 2000. – № 1. – С. 107–114.

Подано 19.10.09

О.В. Скорынина-Погребная, канд. психол. наук

СТУДЕНТСКАЯ МОЛОДЕЖЬ КАК ПОТЕНЦИАЛЬНАЯ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЭЛИТА ОБЩЕСТВА

В статье рассматривается молодежь как потенциальная экономическая элита общества. На основе почтового опроса выпускников и анкетирования студентов-экономистов анализируется наличие у студенчества компетентностей, необходимых экономической элите, определены социально-психологические черты студентов-экономистов.

Ключевые слова: студенческая молодёжь, экономическая элита, социально-психологические особенности, компетенции.

Skorynina-Pogrebna O.V., Candidate of Psych. Sci.

STUDENTS' YOUTH AS POTENTIAL ECONOMIC ELITE OF THE SOCIETY

Abstract. The article deals with the research of youth as potential society elite. The competences that distinguish economic elite in three groups: students, economic elite and other graduates, were analyzed. The social-psychological peculiarities of students-economists as a potential elite were determined.

Keywords: students youth, economic elite, social-psychological peculiarities, competencies.

